

היכלי תורה

רשת
שיעורי תורה

ערב ש"ק פרי האזינו ד' תשרי תשס"ז • דף היומי בבלי: פוכה דף כ"ז ירושלמי: חלה כ"א

נושאי ה'דף' בעלון:

השתתפות בחורי ישיבה בנרות
שבת כשמגיע לכל אחד פחות
משוה פרוטה (סוכה כ"ז)

ברכת אשר חלק מחכמתו על
יהודי הבקי בשאר חכמות (סוכה כ"ח)

סכנה בקציצת אילנות כשאין
בדבר איסור כל תשחית (סוכה כ"ט)

ביטול הפרשה של המפרישים
תרומות שלא כדין (סוכה ל')

עשיית זכר המצוה כשאין יכול
לקיים המצוה כדינה (סוכה ל"א)

כתיבת "שרא ליה מריה" על חכם
מהראשונים (סוכה ל"ב)

נטילת לולב משנה שעברה
(סוכה ל"ג)

והשבוע ג"היכ"ו האכה":

מאמר מאלף בעניין
טיסת כהן מעל בית קברות

מאת:
הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א

ומאמר הלכתי
בעניין אתרוגים מורכבים

מתוך פניני האכה - מתיבתא'

לרבני "היכלי תורה"
למגידי השיעורים
ולכל בית ישראל

שנה טובה

גמר חתימה טובה

"ללמוד וללמד... לשמור ולעשות ולקיים..."

בימים אלו יוצא לאור עולם כרך נוסף מסדרת "משנה ברורה המבואר" על הלכות סוכה וד' המינים.

המשנה ברורה המבואר" שבהוצאת 'עוז והדר' כבר קנה לו מקום של כבוד במזרח של ארון הספרים היהודי, בהיותו היחידי המבאר מילה במילה את דברי הרב השולחן ערוך, הרמ"א ונושאי כליהם הלא המה ה'משנה ברורה' וה'ביאור הלכה' שחוברו ע"י הכהן הגדול מראדין צוק"ל.

הכרכים שיצאו לאור עוסקים בענייניא דיומא, ונלוים אליהם מאות תמונות בצבע מלא, כדי להביא את הלומד ככל היותר ללימוד אליבא דהלכתא, לימוד על מנת לקיים. בחודש כסלו ייצאו אי"ה הכרכים הבאים שיעסקו בהלכות חנוכה ופורים.

את הספרים ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות.

למנויים על ה"משנה ברורה" במחיר מבצע מיוחד לימים אלו, במוקד המנויים של מתיבתא 1-800-22-55-66.

"תחל שנה וברכותיה"

תודה לאלפי מנויינו היקרים, הצועדים עמנו כברת דרך, היודעים כי לא חוסכים אנו כל טרחה ומאמץ מלהוציא תחת ידנו דבר נאה ומתוקן, ואף אם הדבר ידרוש מעמנו דמים מרובים לא נרתע;

תודה למאות הפונים אלינו בעצה טובה ומחכימה, על השותפות וההשתתפות, על האכפתיות ותשומת הלב;

הננו לאחל לכם- מנויינו היקרים, למגידי השיעורים וללמודים די בכל אתר ואתר שתהא זו השנה שנה טובה ומתוקה, שנה של פרנסה טובה, שנה של בריאות ונחת, שנה שימולאו כל משאלות ליבנו לטובה.

בברכת שנה טובה, וגמר חתימה טובה
הנהלת 'היכלי תורה'

העלון יו"ל ע"י המרכז העולמי להפצת הדף היומי
"זכרון פשה" על': 02-5377604

העלון מופץ בלמעלה מ-10,000 תיבות דוא"ל ע"י
רשת 'היכלי תורה': 03-5422711 פקס: 1599-55-30-55
דוא"ל: tora10@nana.co.il
להצטרפות לקבלת העלון נא לשלוח אמייל לכתובת הנ"ל.

טלל
הטבעה בחינם
של הלוגו שלכם על גבי המוצר
המיצג את השני
כמוצר אישי ויחודי

מבחר ענק של דגמים חדשים לראש השנה ולסוכות

לפוסדות וארגונים נציג פיזוד יבוא עד אליכם לחצונת המצרים

מבחר עצום של יותר מ-400 דגמים מפוארים בעיצובים מיוחדים בהטבעות זהב

מלכות MALCHUT

מזכרות לאירועים, אריזות שי, קישוטי שולחן, מוצרי עור אופנותי, דפי רקע, וכרטיסי ברכה

ברחוב נפתא 5 בני ברק
להשיג בכל החנויות תשמישי קדושה ומתנות

יום שישי ז' תשרי

סוכה כ"ז

השתתפות בחורי ישיבה בנרות שבת כשמגיע לכל אחד פחות משה פרוטה

בסוגייתנו מבואר שדעת חכמים שיכול אדם לצאת ידי חובתו בסוכה שאינה שלו אף שאינו יוצא ידי חובתו בלולב שאינו שלו ביום הראשון של סוכות, ולמדו כן ממה שיכולים כל ישראל לישיב בסוכה אחת. ופירש רש"י (ד"ה כל) שהראיה היא ממה שהרי כשכל ישראל יושבים בסוכה אחת אי אפשר שיהיה לכל אחד מהם שיעור שוה פרוטה בבעלות על הסוכה, ואם לא היה אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו לא היו יכולים כל ישראל לישיב בסוכה אחת כיון שאין לכל אחד בעלות של שוה פרוטה בה, ועל כרחק אין צריכים שתהיה הסוכה של היושב בה ויוצא אדם ידי חובתו בסוכתו של חבירו. ומבואר בסוגייתנו לפי פירוש רש"י, שבמקום שיש דין שיהיה האדם בעלים, צריכים בעלות של שוה פרוטה דווקא ואין די בבעלות של פחות משה פרוטה. והפוסקים דנו בחידוש זה, שתלויים בה כמה דינים למעשה.

אחד הדינים התלויים בשאלה זו הוא דינם של בחורי ישיבה בהדלקת נרות שבת, שנקטו הפוסקים שבחורי ישיבה שאינם גרים בביתם אלא בפנימיית הישיבה אינם יוצאים ידי חובת הדלקת נרות שבת במה שהוריהם מדליקים בביתם, ועליהם מוטלת החובה להדליק נרות שבת (ראה שו"ת אז נדברו ח"ג סי' נג). ומאחר וחדר האוכל וחדרי השינה בישיבה אינם במקום אחד, ובחדר האוכל מדליק בחור אחד או העובד במטבח, יש לשאר הבחורים שתי עצות. א. שישתתפו עם הבחור שמדליק את הנרות בחדר האוכל ויקנו ממנו חלק בנר, ויצאו ידי חובתם בהדלקתו ובברכתו, ב. שידליקו בחדר שישנים בו ויראו שתהיה להם איזו הנאה מאור הנר (שו"ת אז נדברו ח"ה סי' ב).

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' נב) נקט שכיון שבחורי ישיבה אינם אורחים אחד אצל השני אלא כולם אורחים במקום אחד, אין שייך לומר בהם דין סמוך על שולחן אחרים שיברך אחד וכולם יפטרו בברכתו, אלא יש חיוב על כל אחד ואחד מהבחורים להדליק נרות שבת ויש לכל אחד מהם גם חיוב ברכה, ובדאי אם אחד מברך ושומעים לצאת מטעם שומע כעונה אין האחרים צריכים עוד לברך, אבל בלא זה חייבים כולם להדליק ולברך. ואם כן גם כשמדליקים בחדרי לינתם וגם כשמדליקים בחדר האוכל צריכים כל הבחורים להשתתף בפרוטה בנרות כדי שיצאו ידי חובתם בהדלקה.

ולפי זה דן בשבט הלוי (ח"ג סי' כה), במקום שאם ישתתפו כל הבחורים בנרות לא ישאר שיעור שוה פרוטה לכל אחד מהם, שנמצא לכאורה לפי דברי רש"י בסוגייתנו שאין לכל אחד בעלות בנרות ואם כן שוב לא יצאו כולם ידי חובתם בהדלקה זו.

ולדינא נקט בשבט הלוי שגם אם לענין סוכה צריך שותפות של שוה פרוטה לכל אחד, לענין נרות שבת פשוט שדי גם בשותפות פחות משה פרוטה גם אם אין זו נחשבת לשותפות (ראה שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קנח לענין שותפות), שדווקא לענין סוכה אם היה דין לכם היה צורך שיהיה לכל אחד דין ממון, ואין דין ממון מתקיים בפחות משה פרוטה. אבל לענין נרות שבת אין צריך שיהיה לכל אחד דין ממון בנרות, אלא רק שיהיה לו חלק בזה כדי שישתתף גם הוא בהדלקה, וחלק זה מתקיים גם בפחות משה פרוטה. ומה שמבואר בשו"ע (או"ח סי' רסג סי' ז) שאורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה, היינו משום שסתם נתינה הוא בפרוטה, אבל אם קונים הרבה יחד ויש לכל אחד חלק, גם בפחות משה פרוטה מועילה שותפות זו לענין נר שבת.

יום שב"ק ח' תשרי

סוכה כ"ח

ברכת אשר חלק מחכמתו ליראיו על יהודי הבקי בשאר חכמות

בשו"ע (או"ח סי' רכד סי' יז) נפסק שהרואה חכמי ישראל, אומר בא"י אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליריאיו. ושם (סי' ז) שהרואה חכמי אומות העולם עובדי כוכבים שחכמים בחכמות העולם, אומר שנתן מחכמתו לבשר ודם. ונשאל בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' עד) אם ברכת שחלק מחכמתו ליראיו על חכמי ישראל היא דווקא על חכמי ישראל החכמים בחכמת התורה, או שגם על חכמי ישראל הבקיאים בשאר חכמות צריך לברך שחלק מחכמתו ליראיו.

ומלשון השולחן ערוך הנוכח דקדק השואל שמברכים גם על ישראל החכם בשאר חכמות, שהרי לא הזכיר המחבר שצריך להיות חכם בחכמת התורה, אך הביא מלשון הערוך השלחן (שם סי' ז) שכתב הרואה חכם מחכמי ישראל שגדול בתורה מברך וכו', וכן כתב בקצור שלחן ערוך (סי' ט ס"ט) שהרואה חכם גדול בתורה מישראל מברך וכו', והרואה חכם גדול בחכמת העולם מאומות העולם מברך וכו', הרי שהזכירו שחכם ישראל היינו דווקא חכם הגדול בתורה ורק בחכמי אומות העולם הזכירו שאר חכמות, ואם כן נראה שישראל החכם בשאר חכמות אין מברכים עליו.

אמנם בחיני אדם (כלל ס"ג סי' ט) כתב שהרואה חכם גדול בחכמות העולם מברך בא"י וכו', ולא הזכיר שמדובר דווקא בחכם מחכמי אומות העולם, ואם כן נראה מדבריו שאפילו חכם מישראל שגדול בחכמת העולם מברכים עליו, אלא שנראה מדבריו שאין מברכים עליו ברכת אשר חלק מחכמתו ליראיו שהיא ברכה מיוחדת לחכמי ישראל החכמים בחכמת התורה, אלא מברכים עליו ברכת אשר נתן מחכמתו לבשר ודם כדרך שמברכים על חכם מאומות העולם החכם בשאר חכמות. ובפחד יצחק (חנוכה מאמר ט) נקט שאין מברכין על חכמות חיצוניות של חכם מישראל, ודייק כן בפשיטות מלשון הגמרא שיש רק מציאות של חכם אומות העולם בחכמה חיצונית וחכם ישראל בחכמת התורה.

ודן השואל במשנה הלכות להוכיח מתוך סוגייתנו שיש מעלה בידיעת שאר החכמות גם לחכמי ישראל, שמבואר בסוגייתנו במעלת רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגימטריאות שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמר (משלי ח כא) להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא, ומבואר שבכלל מעלתו של רבן יוחנן בן זכאי הוא מה שהיה בקיא גם בשאר חכמות כשיחת שדים וכו', ואם מעלה יש בדבר מן הראוי לברך על כך שחלק מחכמתו וכו'.

אך במשנה הלכות דחה ראייה זו, וכתב שהרי נראה בסוגייתנו שבתחילה למד ריב"ז מקרא ואחר כך משנה ואחר כך תלמוד וכו' כפי הסדר המבואר בגמרא, ורק לבסוף עסק גם בשאר חכמות, ומבואר בזה שאין מעלה לחכם ישראל בידיעת שאר חכמות אם אינו בקיא תחילה בחכמת התורה. וטעם הדבר הוא, שבחכם מחכמי אומות העולם יש לברך עליו כל שהוא חכם בכל עניני החכמה השייכים אצלו, ולכן מאחר והוא בקי וחכם בשאר חכמות צריך לברך עליו, כיון שהם כל עניני החכמה השייכים אצלו. אבל ישראל שאינו חכם בחכמת התורה אינו חכם כלל אלא עם הארץ, ואף אם הוא חכם בשאר חכמות אין שם חכם עליו כיון שחסרה לו חכמת העיקרית של ישראל, ולכן אין יכולים לברך עליו. ואדרבה, הרי הוא רשע שעבר על שלא למד תורה וגם אינו לומד תורה ואינו יודע תורה שחייב ללמוד תורה כל ימי חייו (ראה שו"ע יו"ד סי' רמו סי' ד), ומצוה לקללו ולא לברכו. ולכן הכריע שודאי אין לברך ברכת אשר חלק מחכמתו ליראיו על חכם ישראל אלא אם כן הוא חכם גם בחכמת התורה.

סכנה בקציצת אילנות כשאין בדבר איסור כל תשחית

איסור מן התורה הוא לכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, וכמו שנאמר (דברים כ יט) לא תשחית את עצה וגו' ואתו לא תכרות. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות (**חינוך מצוה תקבט**).

ובסוגייתנו מבואר שאחד הדברים שמחמתם לוקים המאורות הוא על קוצצי אילנות טובים, וכתב רש"י (ד"ה ועל קוצצי) שמדובר גם אם האילנות הם של הקוצצים אותם, וטעם חומר האיסור בזה הוא כיון שמשחיתים הם ונראים כבועטים בהקב"ה ובברכתו שמשפיע טובו. וכתב הט"ז (**יו"ד סי' קטז סק"ו**) שמלבד איסור התורה בהשחתת אילנות מאכל משום כל תשחית יש גם סכנה בדבר, והעושה כן אינו רואה סימן ברכה לעולם (**ראה ב"ק צא: ופסחים נ:**).

ונשאל **בשו"ת בנין ציון (סי' טא)** בדבר אחד שהוצרך לבנות לו בית כדי לקבל רשיון מהשררה לישא אשה, ולא מצא מקום לבניית בית באותה עיר שהותר לו לישב בה אלא רק מקום שנטועים בו אילנות העושים פירות אבל הם זקנים ולהם מעט ענפים ומקצתם יבשים, ושאל אם מותר לעקור את האילנות כדי לבנות לו בית במקומם. והביא בבנין ציון מדברי הט"ז (**יו"ד סי' קטז סק"ו**) שכתב שאין איסור בקציצת אילנות אלא אם כן קוצץ בדרך השחתה, אבל אם קוצץ כיון שצריך לבנות במקומו מותר.

אך הביא מדברי **היעב"ץ (שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' עו)** שכתב שאף שלענין איסור כל תשחית צדקו דברי הט"ז שאין איסור אלא כשמשחית בדרך השחתה ולא כשקוצץ את האילנות כיון שצריך למקומם, מכל מקום ענין הסכנה שבקציצת אילנות קיים גם כשקוצץ שלא בדרך השחתה אלא לצורך מקומו, אף שאין איסור בדבר. ובבנין ציון האריך לדחות ראיות היעב"ץ, ולכן כתב בנדון השאלה הנזכרת שכיון שברור שצריך למקום האילנות כיון שאינו יכול לבנות את ביתו במקום אחר, מותר לקצוץ האילנות ואין חשש איסור או סכנה כלל. וכן דעת עוד הרבה פוסקים שכשעוקר את האילן כיון שצריך למקומו אין בדבר חשש סכנה (**ראה זכור לאברהם אלקלעי ח"ג יו"ד אות ס סכנה**, שהאריך בדעות הפוסקים בזה, וכן דעת **שו"ת השיב משה יו"ד סי' לז**).

ו**כתב בבנין ציון** שמכל מקום יש למצוא עצות כדי להקל האיסור, וכמה עצות ותקנות נתבארו בפוסקים. תקנה אחת כתב השאילת יעבץ, שיעקור את האילנות עם שרשיהן שיכולים לחיות מהם כשיטע אותם במקום אחר, ואז כשינטעו ויעשו פירות אין בזה השחתת אילן מאכל. ותקנה זו אינה מועלת בנידון השאלה הנזכרת כיון שהאילנות כבר היו זקנים ויבשים במקצת ולא היו יכולים ליטע אותם במקום אחר. ולדעת היעב"ץ באופן כזה שעוקרים את האילן עם שרשיו אין שום איסור השחתה ויכולים לכתחילה לעקור את האילן באופן כזה גם אם אין צריכים את מקומו של האילן ואין שום צורך בקציצת האילן.

החתם סופר (יו"ד סי' קא) חולק על היעב"ץ וכתב שרק במקום צורך מותר לעקור את האילן באופן זה שיעקרוהו עם שרשיו. וביאר **בשו"ת אבני צדק (יו"ד סי' מה)** את מחלוקתם, שלדעת היעב"ץ יכולים לסמוך על כך שעוקרי האילן ידקדקו ליטול את כל העפר שסביבותיו הנצרך לו לצורך חיותו ויעבירוהו עמו למקומו החדש, ובאופן כזה אין שום השחתה לאילן ולכן אין בכך לא איסור ולא סכנה, אך החתם סופר חושש למיעוט שמא לא ידקדקו ליטול את כל העפר הנצרך, ולכן רק במקום שבלאו הכי צריכים לקצוץ את האילן כיון שמזיק הוא במקומו, יכולים לסמוך על הרוב שיעקרוהו יפה עם כל העפר שסביבותיו ולא יזוק האילן בקציצתו (**וראה שם שדן מאיזה טעם אין לחוש לספק סכנה שבזה אין הולכים אחר הרוב**).

ביטול מעשה ההפרשה של המפרישים תרומות שלא כדין

בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' קד) דן בדבר מה שמצוי בארץ ישראל בזמנינו, שיש אנשים שמפרישים תרומות ומעשרות על כל הפירות והירקות הגדלים בשדות לפני שהם מגיעים לחנויות, ולפעמים הם עושים את מעשה ההפרשה שלא כדין. ועל ידי כך שחלק מהפירות מופרשים עליהם תרומות ומעשרות כדין ועל חלק מהפירות אין מופרשים תרומות ומעשרות כדין, נעשים קלקולים שאי אפשר לתקן, שגם אם יבואו עכשיו להפריש תרומות ומעשרות כראוי יש לחוש שמא הפירות שלקחו למעשר כבר הופרשו עליהם תרומות ומעשרות כדין ואי אפשר להפריש מהם על פירות שעדיין לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות.

ו**כתב שם** לדון בעצה מחוכמת לזה, שכיון שכתבו הראשונים שלכל אחד ואחד מישראל יש ארבע אמות בארץ ישראל השייכות לו, נמצא שבכל שעל ושעל מארץ ישראל יש לכל אחד בעלות מועטת פחות משה פרוטה, וכשמתאגדים יחד הרבה אנשים שרוצים לאכול רק פירות וירקות כשרים למהדרין הרי יש לכולם יחד בעלות בשיעור שיהיה פרוטה לכל הפחות בכל הפירות שבארץ ישראל, ועל ידי בעלות זו הרי הם יכולים למנוע מלהפריש תרומות ומעשרות ממי שאין הם רוצים שיפריש, וכך תיבטל כל ההפרשה של אותם האנשים ויהיו כל הפירות חייבים בתרומות ומעשרות בודאי ויוכלו להפריש עליהם תרומות ומעשרות בלי לחשוש שמא מפרישים מהפטור על החיוב.

ו**כתב במנחת יצחק** שלכאורה אין טענה זו מועלת, כיון שאף אם באמת הקרקעות שבכל ארץ ישראל שייכות לכל אחד מישראל, מכל מקום הרי מבואר בסוגייתנו שרב הונא אמר לאנשים שמביאים את ההושענות שכשהם קונים את הערבות מאת הגויים יקפידו שהגויים יקצו אותם ולא הם, כיון שסתם גויים גולנים הם ואין הקרקע שלהם וממילא גם הערבות אינם שלהם ואין יכולים לצאת בהם חובת לולב, ורק על ידי שהגולנים עצמם יקצו יהיה יאוש בעלים בידיהם ושינוי רשות כשיבואו לידי מביאי הערבות ויאוש עם שינוי רשות מועיל לקנין גזילה שלא יהיה בו חסרון משום לכם. ומבואר לפי זה שאף אם בעלי הקרקעות משתמשים בקרקעות השייכות לכל ישראל ואינם שלהם, מכל מקום כשהם קוטפים את הפירות והפירות מגיעים ליד המפרישים הרי יש כאן יאוש ושינוי רשות ויכולים הם להפריש תרומות ומעשרות, ואין עצה זו מועלת כלום.

אך שוב כתב שיש לומר שלענין ברכה תועיל עצה זו, שאותם המפרישים שלא כדין יהיה אסור להם לברך על הפרשת תרומות ומעשרות, על פי מה שכתב **במגן אברהם (הקדמה לסי' קצו, וראה**

מחצית השקל שם) שאם מברך על מה שגול מחבירו הרי הוא בכלל מנאץ ולא מברך גם אם הקדים וקנה את הגזילה בשינוי, ואם כן אף שמפרישי התרומות קונים את הפירות בשינוי וכמו שנתבאר על פי סוגייתנו, מכל מקום לא יוכלו לברך על הפרשת תרומות ומעשרות. וכיון שאנו שולחים את המסגיחים שלנו בכל השווקים והחנויות העומדים בחסותינו והשגחתנו, הרי בזה גילינו דעתנו שאין נוח לנו בשליחתם של אותם המפרישים, והרי כולנו ביחד קונים חלק גדול מאותן הפירות הרבה יותר משה פרוטה בקרקע, ואם כך מוטל החיוב על המפרישים תרומות ומעשרות מקודם לעשות תנאי שאינם מפרישים על הפירות שיגיעו לידי אוכלי המהדרין, ואם אינם עושים תנאי זה הרי הם מפרישים על גזול ואסור להם לברך על ההפרשה כדי שלא יהיו בכלל מנאצים אם יתכוונו גם לחלק אוכלי המהדרין.

עשיית זכר למצוה

כשאין יכול לקיים המצוה כדינה

בגמרא אמרו שאם לא מצא אדם לא יביא במקומו לא פריש ולא רימון, וביארו שהחידוש בזה היא שהיה מקום לומר שמי שאין לו אפשרות ליטול אתרוג יטול דבר הדומה לאתרוג כדי שלא תשתכח תורת אתרוג, ולכן אמרו כיון שיש לחוש שתצא חורבה מזה שאם יטול פריש או רימון במקום אתרוג יסבור שיכולים גם בו לצאת חובת אתרוג, וגם בשנה אחרת שיהיה לו אתרוג לא יטול אלא פריש או רימון. ומכל מקום כתב הראב"ד (הובא ברא"ש בפירקין סי' יד) שמי שאין לו כל ארבעת המינים יטול את מה שיש לו ואינו צריך לחשוש שמא לשנה האחרת יטול רק חלק מהמינים גם כשיהיו לו כולם,

ובהלכות לולב להראב"ד (ד"ה וכמו שאמרנו) הביא ראייה לזה ממה שמבואר בסוגייתינו שמי שאין לו אתרוג לא יטול פריש ולא רימון, והרי בהכרח מדובר כאן שיש לו לולב שאם גם לולב אין לו יקשה למה בא הוא לדאוג שלא תשתכח תורת אתרוג יותר מתורת לולב, ואם כן מדובר במי שיש לו לולב והוא רוצה ליטול עמו פריש או רמון ועל זה אמרו שלא יטול לא פריש ולא רמון אלא יטול את הלולב לבדו, הרי לנו שיכולים ליטול לולב לבדו ואין לחוש שמא לשנה הבאה יטול גם כן הלולב לבדו אף שיהיה לו אתרוג. וטעם הדבר שחוששים שמא יטול בשנה הבאה פריש או רמון במקום האתרוג ואין חוששים שמא לא יטול כלל את האתרוג, הוא כיון שדבר זה מפורש בתורה שצריך לקחת ארבעת המינים ואין לחוש שמא יטעה אדם בדבר זה ויסבור שאין צריך ליטול את כולם, אבל צורת האתרוג אינה מפורשת בתורה שלא נאמר בתורה אלא פרי עץ הדר ויש לחוש שמא יטול אדם פריש או רימון ויחשוב שזהו האתרוג האמור בתורה. וכן פסק בשו"ע (או"ח סי' תרנא סי"ב) שארבעת המינים הללו אף שמעכבים הם זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, מכל מקום נוטלים לזכר בעלמא.

אך בשו"ת מהרש"ל (סי' ח) כתב שרק הש"צ יטול את הלולב ואף ינענע בו בשעת ההלל, אך שאר העם לא יטלו לולב אם אין להם כל ארבעת המינים, כיון שבהם יש לחוש שמא יבואו לטעות בשנה הבאה ויטלו רק לולב לבדו. והט"ז (סי' טו) חלק עליו והוכיח משו"ת מהרי"ל (סי' קיט) שכל אחד ינענע כדרכו בשעת ההלל בלי ברכה בכל הימים (ראה פמ"ג שם מש"ז סי' טו), וגם באלויה רבה (שם סי' לג) תמה על המהרש"ל ממה שבדברי הראב"ד מבואר שלא כדבריו וכמו שהוכיח גם מסוגייתינו, וסוגייתינו עוסקת גם ביחידים ולא רק בשליח ציבור.

ונמצא מהאמור, שאם אין לאדם אפשרות לקיים המצוה כדינה ויכול הוא לקיים רק חלק מהמצוה לשם זכר בעלמא, הרי שאם הוא דבר שאינו מפורש בתורה אין ראוי לעשות הזכר בלבד כיון שיש לחוש שמא יבואו גם לשנה הבאה לעשות את המצוה שלא כדין, אבל בדבר המפורש בתורה אין לחוש לזה לפי דעת הראב"ד. ולפי זה דן בפרי מגדים (סי' תרעג מש"ז סי' ק"י) במי שאין לו שמן להדליק נרות חנוכה כשיעור ההדלקה שהוא חצי שעה, ונסתפק הפרי מגדים אם

המשך צעמי הצא

כתיבת "שרא ליה מריה" על חכם מהראשונים

בשו"ת תורה לשמה (סי' רנט) נשאל בדינו של תלמיד חכם אחד שכתב פסק הלכה באיזה ענין, ובתוך הפסק התייחס לדעת אחד הראשונים וחלק עליו, וכתב עליו הלשון שרא ליה מריה. והיו קצת מן החכמים שראו פסק זה וערערו עליו ואמרו לו שאין לכתוב לשון כזה על אחד הראשונים, וצריך הוא כפרה על שפגע בכבודו של אותו ראשון, וסמכו דבריהם על המבואר ביומא (פו). שרב נחמן בר יצחק אמר שדוגמא לחילול ה' היא לתלמיד חכם שהבריות אומרים עליו שרא ליה מריה לפלניא, הרי שגנאי הוא לאדם שאומרים עליו כן, ומי שאומר כן על אחד הראשונים פוגם בכבודו וצריך הוא כפרה על כך.

וכתב בתורה לשמה שאין דברי הגמרא ביומא מדברים בכל מקרה, אלא רק במי שעושה מעשים שאינם ראויים ומחמת כן אומרות עליו הבריות שצריך הוא לכפרה מקונו, ואז הוא באמת גנאי. וכמו שכתב רש"י שם (ד"ה שרא) שהכוונה היא שימחול לו קונו על מעשיו, והיינו שיש בידו מעשים שאינם ראויים. אבל כשכותבים כן בתוך תשובה שבה חולקים על דעתו של חכם אחד, הרי מוכח מתוך התשובה שהכוונה היא לומר שהחכם צריך מחילה ממרום על שגהה בשגגת תלמוד, ובזה אין זלזול לחכם.

והביא ראייה לזה ממה שמצאנו בסוגייתנו שרבי טרפון אמר (לפי הס"ד) ששיעור הדס צריך להיות אמה בת חמשה טפחים, ואמר רבא על כך ששרא ליה מריה לרבי טרפון שהרי בקושי אנו מוצאים שיעור של ג' טפחים משולשים בהדס ואין נמצא שיעור חמשה טפחים והרי הוא מטריח על ישראל (רש"י ד"ה עבות). הרי מבואר שלשון זה ששרא ליה מריה הוא לשון שהאמוראים אמרו אותו על התנאים ולא חששו בזה לפגיעה בכבוד התנאים. ומכל מקום מסיק בתורה לשמה שודאי שלשון זה אינו לשון כבוד, ואף שמצאנו שהאמוראים דיברו בלשון זה על התנאים עם כל זה אין כל אדם ראוי לדבר בלשון זה על אחד מן הראשונים, ובפרט בדורות אלו שחסרה הידיעה ואולי הקושיה שיש לו על אותו ראשון יש לה תרוץ, ואפילו אם קושייתו על הראשון היא תהיה עצומה שאין לתרצה בשום אופן מכל מקום על האחרונים לדבר בדרך ענוה וכבוד כנגד הראשונים, לכן כתב שיאמרו לאותו חכם שימחוק לשון זה מפסק הדין שלו ויזהר מעתה לכתוב בדרך כבוד וענוה.

המשך צעמי קודם (סוכה דף ל"א)

ראוי לו להדליק מה שיש לו לזכר בעלמא, או שיש לחוש שמא על ידי כך יבוא לטעות בשאר שנים ולהדליק נרות חנוכה בלי שיעור הראוי של שמן. ומסקנת הפרי מגדים היא שידליק במה שיש לו ואין צריך לחוש שבשנים האחרות ידליק בפחות מכשיעור, וכתב בשו"ת אפרקסתא דעניא (חי"ב או"ח סי' קה) שטעמו הוא כיון שהוא סובר כט"ז ואלויה רבה שאין צריך לחשוש לזה בנטילת פחות מארבע מינים וכמו שנתבאר ושלא כמהרש"ל (וצ"ע שכל דברי הט"ז והא"ר על פי הראב"ד הם רק בדבר המפורש בתורה וכמו שנתבאר).

המשך צעמי הצא

יום המישי י"ג תשרי

סוכה ל"ג

כפתור ופרה

אמרות קודש מגדולי ישראל
לפי סדר הרף היומי

נטילת לולב משנה שעברה

במנהגי קהילת וורמיישא (סי' קסט) מבואר סדר הבאת הלולבים לעיר שהיה נהוג בזמנם וסדר חלוקתם לקהל, וכתבו שם שתיכף משבאו האתרוגים והלולבים היו מביאים אותם לבית הרב, ובראשונה היו בוררים מתוכם ג' אתרוגים היפים לקהל ושני לולבים חדשים לקהל, ולוקחים הלולב השלישי משל אשתקד. טעמם של בני וורמיישא להקפיד וליתול לולב אחד עבור הקהל משל אשתקד דווקא, מבואר על פי מחלוקת הראשונים בדין לולב היבש התלויה בסוגייתינו. שהנה בראש הפרק (סוכה כט:) שנינו שלולב היבש פסול. ונחלקו הראשונים בשיעור יבשות לולב היבש. שהתוספות (שם ד"ה לולב) הביאו שיטה אחת שמשעברו על הלולב י"ב חודש הרי הוא לולב יבש ופסול למצוה. והוכיחו התוספות שאינו כן, מהמבואר בסוגייתינו שהדס שיבשו עליו ונשאר בראש ההדס ג' בדי עלים לחים כשר, ואם עברו על ההדס י"ב חודש ולכן יבשו עליו איך נשאר בראשו ג' בדי עלים לחים. ולכן נקטו התוספות שכל שאין הלולב נפרך בציפורן, שהוא קורה רק אחר הרבה שנים, אינו נחשב לולב יבש וכשר הוא.

אך שיטת הראב"ד (בהלכות לולב להראב"ד, והובא ברא"ש בפירקין סי' א) היא שכל לולב שהלבין וכלתה הלחלוחית ממנו הרי הוא כמת ופסול, והוא מהירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) על מה שנאמר (תהלים קטו ז) לא המתים יהללו יה שמחמת כן לולב היבש פסול שהיבש הרי הוא כמת. וגם אם אינו נפרך בציפורן פסול הוא משהלבינו פניו.

ובשלחן ערוך (או"ח סי' תרמה ס"ה) פסק כדעת הראב"ד לחומרא, שמשכלה מראה ירקות שבלולב והלבינו פניו פסול. וכתב הרמ"א שיש אומרים שאינו נידון כביש עד שנפרך בציפורן וכשיטת התוספות, וכתב הרמ"א שכך נוהגים במדינות אלו שאין הלולבים מצויים. וכתב במשנה ברורה (ס"ק כה) שרוב הפוסקים מחמירים בדבר ואין להחמיר אלא במקום שאין לולבים לחים מצויים.

אמנם בקהילות אשכנז בימי קדם לא היו לולבים מצויים כמעט, והשתמשו כולם בלולב הציבור (ראה רוקח הלכות לולב), ובעד ארבע ארצות תיקנו לפני כג' מאות שנה בכל קהילה אדם מיוחד שהיה נקרא אתרוגר שתפקידו היה לדאוג שיהיו לולבים ואתרוגים לקהילות כיון שלא היו יכולים להשיג אתרוגים בלי מאמץ של אדם מיוחד שהיה ממונה לזה, ולכן סמכו על דעת התוספות שלולב משנה שעברה אף הוא כשר אף שהלבינו פניו, כיון שאין דרך הלולב להיות נפרך בציפורן עד אחר כמה שנים. ובקהילת וורמיישא הנהיגו שהקהל יטלו ג' אתרוגים חדשים, אבל לולבים היו נוטלים רק שנים חדשים ואחד מהשנה שעברה, ודלא כהראב"ד הפוסל לולב זה. אמנם בזמנו של ערוך השולחן כבר היו מצויים הרבה לולבים במדינתנו, ולכן הוא כותב (סי' תרמה ס"ד) שאין לסמוך להקל על דעת התוספות בפרט עתה בזמנינו שמביאים הרבה לולבים וגם במדינתנו מגדלים לולבים והדסים אין לברך על לולב שנתלבן.

המשך צעמי הצא

כל האזרח בישראל ישבו בסכת מלמד שכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת

סוכה היא אסיפת כלל ישראל, ומרומז בדברי הש"ס (סוכה כז:): מלמד שכל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת. והנה האסיפה וההתאחדות מועילים גם לדברים הגשמיים, לזה באה מצות לולב שיעשו כולם אגודה אחת להודות ולהלל להש"י. וזה מורה על האסיפה שעל ידי הסוכה, שג"כ אין כוונתנו לתועלת עצמנו הגשמית רק הכל לשם שמים. ועל כן עיקר מצות לולב הוא בסוכה.

(מורה הנבוכים, סוכות)

אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף

השני הוא עולם הגלגלים בשבוס והוא משל על השרפה כנאמרם ז"ל חגיגה (יג.) יצא אש מחשמל ושרפתו, רצונו לומר שנשתבש בהשגתו. והוא ענין סוכה (כח.) כל עוף שפורח עליו מיד נשרף, רצונו לומר שאף קלי ההבנה ומהירי הלימוד לא היו עומדים מפניו.

(מורה הנבוכים, חלק התורה, נח)

החומר ממדור "כפתור ופרה"

מתור מתיבתא סוכה

להזמנת חוברת דוגמא למס' סוכה

חייגו 1800-22-55-66

או פנו בדוא"ל tora10@nana.co.il

והחוברת תשלח אליכם

המשך צעמי קודם (סוכה דף ל"ג)

ובשו"ת אבני צדק (או"ח סי' פו) דן לדעת הרמ"א שפסק שיכולים לצאת ידי חובת לולב בלולב של השנה שעברה, שהרי להלן (מו:): מבואר שלא יקנה אדם את לולבו לקטן ביום הראשון של חג הסוכות לפני שיצא בו ידי חובתו, כיון שאז יקנה הקטן את הלולב ולא יוכל לחזור ולהקנותו לו, וביום הראשון של חג הסוכות אין יכולים לצאת ידי חובה בלולב של אחרים. ומעתה אם יוצאים בלולב של השנה שעברה, והרי מסתבר שנתנו לקטן את הלולב לצאת בו ביום הראשון של השנה שעברה והקנהו לו כדי שיצא ידי חובתו בלולב שלו, ומאז והלאה אין יכול לקטן להקנות את הלולב בחזרה ואין יכולים לצאת בו לשנה הבאה. והאריך שם לפלפל בזה, ומסקנתו היא שכיון שיש דעות הסוברים שקטן בר דעת שהגיע לחינוך וחייבים להקנות לו לולב כדי לחנכו במצוות, יכול גם להקנות חזרה מכיון שהגיע לעונת הפעוטות, לכן אף שלכתחילה אין לסמוך על דעה זו ואין להקנות את הלולב לקטן אלא רק אחר שיצא בו אביו, מכל מקום אין צריך לחשוש מחמת כן ולא להקנות את הלולב לקטן כלל מחשש שמא לשנה הבאה לא יהיו לולבים חדשים ויצטרכו לצאת בלולב זה, אלא יש לסמוך שאולי יקרה ה' לולבים חדשים והישן מפני החדש יוציאו. ואם באמת בשנה האחרת ראו שאין לולבים חדשים וצריכים להשתמש בישנים, יכולים לסמוך על הדעות שקטנים שהגיעו לעונת הפעוטות יכולים להקנות, כשם שסומכים על הדעות שלולב זה אינו לולב יבש ואין חוששים לדעת הראב"ד שפסל לולבים אלו מדין לולב היבש.

עשה עכשיו מנוי מתיבתא במחיר מיוחד

חייג למוקד המנויים: 1800-22-55-66

בסוכה לומדים עם מתיבתא

עשה עכשיו מנוי מתיבתא במחיר מיוחד

חייג למוקד המנויים: 1800-22-55-66

בסוכה לומדים עם מתיבתא

**הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א
ר"ח בישיבת שפת אמת ירושלים
וחבר בד"ץ חוג חת"ם סופר ב"ב**

מיסת כהן במטום מעל בית קברות

בשבוע שעבר דובר הרבה בשאלה אם מותר לכהן לטוס במטוס מעל בית קברות.

שאלה זו אינה שאלה חדשה שהתעוררה בעקבות טיסתו של אדם זה או אחר, שאלה זו נידונה כבר בספרי הפוסקים מהדור הקודם.

נקדים ונאמר, שהכהן מזהר שלא להיטמא מהמת, ככתוב בתורה (ויקרא כא, א.) "לנפש לא יטמא בעמיו".

פרט נוסף: טומאה הבוקעת מהמת - בוקעת ועולה עד לרקיע. אולם לא תמיד נאמר כלל זה, כי אם כשאין פותח טפח מעל המת, דהיינו שאין אוהל שגובהו טפח מהמת. ואם יש טפח המאהיל על המת, כגון שיש טפח מהמת עד למצבה שמעליו הטומאה מופסקת מלעלות על ידי אותו טפח. וכך אמרו במס' ברכות (יט:): מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל. ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם, שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם.

ודבר זה נעשה כפי שאמר רבא: דבר תורה, אהל, כל שיש בו חלל טפח - חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח - אינו חוצץ בפני הטומאה. ורוב ארונות יש בהן חלל טפח. וגזרו על שיש בהם משום שאין בהן ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהם רבנן.

השאלה היא, האם הנכנס למקום טמא, כשהוא בתוך מבנה שהוא רשות לעצמו, נטמא או לא. וכך אמרו במס' עירובין (ל:): נזיר (נה:): הנכנס לארץ העמים (שכידוע גזרו חז"ל טומאה על ארצות חוץ לארץ) בשידה, תיבה ומגדל - רבי מטמא ורבי יוסי בר' יהודה מטהר. ומוסבר בגמ' שרבי המטמא סבור שאוהל זרוק אין שמו אהל, ומאחר ואין שמו אוהל אינו חוצץ בפני הטומאה. ורבי יוסי המטהר סבור שאוהל הזרוק שמו אוהל, ולכן הוא חוצץ בפני הטומאה.

הרמב"ם (הלכות טומאת מת פ"א הלכה ה') פסק: הנכנס לארץ העכו"ם בשידה, תיבה ומגדל הפורחין באויר - טמא, שאוהל זרוק אינו קרוי אוהל.

ולפי דברים אלה היה נראה בפשטות, שאסור לכהן לטוס באוירון, שהוא אוהל זרוק, מעל בית קברות. ואולי בכלל שמא יעבור המטוס מעל קברים.

בשו"ת ארץ צבי (סי' צ"ג) דן בשאלה זו, והביא כמה צדדים להתיר.

א. מדברי התוספות משמע שמחלוקתם באהל זרוק היא: כשהיא מהלכת ע"ג בהמה או אדם שמוליך את האוהל באויר ורגליהם של האדם או הבהמה נוגעות בארץ, אבל אם השידה פורחת באויר - לכר"ע לא שמיה אוהל. מלשון הרמב"ם משמע, שמחלוקתם היא דווקא בפורח באויר, וצ"ע שכן דעתו של התפארת ישראל. אלא שבספר הישר לר"ת כתב חילוק, שאוהל זרוק שהוא באויר אין בידו לעכבו אחר שזרקו, משא"כ באדם המוליך שידה שיכול לעכבו.

מיסת כהן במטוס מעל בית קברות (המשך)

ב'. המאירי סובר שבספק טומאה יועיל אוהל זרוק. א"כ כאשר טסים, ויש ספק אם עובר על קברים מועיל גם אוהל זרוק.

ג'. אפשר להניח תחת רגלי הכוהנים פשוטי עי"ש בתמיהות שבדבר (כלי עץ שאינם מקבלים טומאה ותשובתי).
ד'. מאחר ורוב המקומות בעולם אינם קברים הולכים אחרי הרוב. עי"ש שהביא עוד שלושה צדדים להתיר.

עי"ע בשו"ת הר צבי יו"ד (סי' ר"פ). שו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' פ"ב).

מהדברים המוזכרים לעיל אנו רואים, שבמקום שהמטוס טס בוודאות מעל בית קברות, אף שברוב הקברים יש פותח טפח, אין לטוס במטוס זה. אולם במקום שאין וודאות שהמטוס טס מעל בית קברות, מותר לטוס בו.

(ושוב נזכיר, שבכל פעם לפני שטסים אל מחוץ לארץ צריך לברר על עצם היציאה מהארץ, אם מותר הדבר לפי ההלכה).

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' ס"ב) מביא בשם שו"ת הריב"ד (שהיה ראב"ד בפרעסבורג, חי"ד סי' ע'), שסבר בכלל בדעת הרמב"ם, דאוהל זרוק שמיה אוהל, והתיר על כן בפשיטות נסיעה לכהן באוירון שיש לחוש שעובר דרך בית הקברות עי"ש. ואמנם בשו"ת שארית הפליטה שם השיג עליו על כך, יעו"ש.

דברים האמורים לעיל אמורים לכהנים ולא לכוהנות, דהיינו נשים בנות כהנים או שנשואות לכהנים, שנאמר "אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו". ודרשו בתורת כהנים והובאו הדברים במס' קידושין (לה:), ונפסק להלכה ביד החזקה הלכות אבל (פ"ג הי"א).

אמנם לעיל לא התייחסתי לשאלה של אהל מעל קבר וכנפסק ברמב"ם הלכות טומאת מת פ"ב הט"ו ועוד. בכל זאת באמור יש תשובה גם לכך.

עי' בחזון איש (אבהע"ז סי' קמ"ד ס"ק ט') שכתב: ובאוירון יש בו משום אוהל זרוק לא שמיה אוהל וזימנין דמקבל טומאה וכמו שנסתפקנו לעיל וכש"כ אם הוא כולו מתכת ואסור לכהן ליסע בו בשעה שעובר על ביה"ק.

שאלות בהלכה למעשה, וכן הארות והערות

ניתן לשלוח אלינו לכתובת TORA10@BEZEQINT.NET

ונתייחס אי"ה לכל פונה ולכל פניה

אתרוגים מורכבים

בגמרא (סוכה ל"ה), תנו רבנן פרי עץ הדר (ויקרא כג מ) עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה אתרוג. הנה דינם של האתרוגים המורכבים נידון רבות בספרי השו"ת ותקצר היריעה מלהקיפו, וכאן יתבאר עיקרי הנידונים שבו, טעמי הפסול וסימני האתרוג המורכב ודין ההסתמכות על הסימנים, וכן יתבאר השלתשלות העניינים וחזקת המקומות השונים שבהם גדלו האתרוגים איזה מהם הם בחזקת שאינם מורכבים ואילו מהם אינם בחזקה זו.

טעמי הפוסלים והמכשירים

אתרוג המורכב הוא שנטלו ענף ויחור של אתרוג והרכיבוהו בתוך אילן של לימון וכיוצא בו כדי שיהיה חזק יותר, כיון שאילן האתרוג חלוש הוא וניזוק בקלות על ידי פגעים שונים, ומרכיבים אותו באילן של לימון שהוא חזק יותר כדי שיתחזק, או שמרכיבים ענף של לימון וכיוצא בו בתוך אילן של אתרוג. ונחלקו הפוסקים בדינו אם כשר הוא לנטילת לולב אם לאו.

רובם ככולם של הפוסקים פסלו אתרוג מורכב מכמה טעמים.

א. שפרי שגדל בענף של אתרוג שהורכב בעץ של לימון אינו אתרוג אלא לימון, ועל דרך המבואר בסוטה (מג:): לענין ערלה שאם הרכיב ילדה והיינו ענף צעיר בזקנה והיינו אילן זקן, בטלה ילדה בזקנה ומונים שנות ערלה לפי האילן הזקן, ואם כן אף כאן בטל הענף לאילן והפירות יש להם דין אתרוג. וכל שכן כשהרכיב ענף של לימון באילן של אתרוג שיש לפירות דין של לימון כיון שבכל צורתם הם נראים כלימון מחמת הענף שממנו גדלו שהוא לימון (שו"ת מהר"ם אלשיך סי' קי, שו"ת הרמ"א סי' קיז, תשו' הסמ"ע בשו"ת הב"ח סי' קלה, מגן אברהם סי' תרמח ס"ק כג).

ב. שאפילו אם לא נתבטל ענף האתרוג בלימון מכל מקום הרי הם כשני מינים המעורבים זה בזה, וכל פרי הגדל מהם הרי הוא מעורב מאתרוג ולימון, ופסול הוא כיון שאתרוג אמרה תורה ולא מקצת אתרוג ומקצת מין אחר (שו"ת מהר"ם אלשיך ושו"ת הרמ"א שם, שו"ת שבות יעקב ח"א סי' לו).

ג. כיון שחלק הלימון שבתוך האתרוג גורע משעורו, ואם נטל אתרוג מצומצם שכל שיעורו הוא כביצה ולא יותר הרי בלי חלק הלימון הוא פחות מכביצה ואין בו שיעור (מהר"ם אלשיך שם).

ד. שדין אתרוג המורכב הוא כדין אתרוג החסר, כיון שאם נגרע את חלק הלימון מתוך האתרוג יחסר משלימותו של האתרוג (שו"ת מהר"ם אלשיך ושבתי יעקב שם, ט"ז סי' תרמט ס"ק ג).

ה. שכיון שחלקו של האתרוג הוא לימון הרי כשנטלו הוא נוטל גם לימון מלבד האתרוג ועובר הוא בבל תוסיף.

ו. שכיון שנעבדה בו עברה שהרי אסור להרכיב אילנות מין בשאינו מינו, הרי האתרוג פסול כיון שנמאס לגבוה, וגם אם הורכב על ידי נכרי נחשב הוא לאתרוג שנעבדה בו עבירה כיון שאף בני נח אסורים בהרכבה (לבוש או"ח סי' תרמט ס"ד).

ודעת כמה מגדולי האחרונים להכשיר אתרוגים המורכבים בשעת הדחק מכמה טעמים, וכתבו שגם לאתרוג המורכב יש דין אתרוג כיון שיש בו את כל הסימנים המבוארים בסוגייתנו לאתרוג שהוא דר באילנו משנה לשנה וגדל על כל מין וטעם עצו ופריו שוה, וכיון שיש לו כל סימני אתרוג הרי הוא אתרוג. וכתבו עוד שדין ביטול ילדה בזקנה בהרכבה נאמר רק לענין איסור, אבל אין הפרי עצמו משתנה על ידי כך אלא דין אתרוג נשאר עליו. ועוד כתבו שגם על ידי מקצת אתרוג יכולים לצאת ידי חובת אתרוג אף אם מקצת הפרי הוא לימון, ועל דרך שדרשו (חולין עט:): שה ואפילו מקצת שה. ועוד כתבו שאין לפסול את האתרוג מדין אתרוג החסר כיון שאין באתרוג חלק מסויים שהוא לימון והוא כחסר מהאתרוג, אלא כל הפרי מקבל קצת שינוי על ידי ההרכבה. ולענין פסולו של הלבוש משום שנעבדה בו עברה כתבו המתירים שאינו פוסל אלא בקרבן ולא במצוה, ועוד שכן נח אינו מוזהר על הרכבה, ועוד שלימון ואתרוג הם לענין כלאים כמין במינו (ראה שו"ת הב"ח סי' קלו, ט"ז סי' תרמט ס"ק ג, שו"ת חת"ס או"ח סי' קפג, שו"ת השיב משה או"ח סי' כ והכריע שבשעת הדחק כגון בשעת מלחמה יכולים לברך על אתרוג מורכב, שו"ת צמח צדק החדש או"ח סי' סד, ספר גן נעול כפתור ב פרח י; שו"ת חלקת יואב או"ח סי' לב. וראה עוד בארוכה בשו"ת בית אפרים או"ח סי' נו). אמנם במשנה ברורה (סי' תרמח ס"ק סה) הכריע שאתרוג המורכב פסול.

אתרוגים מורכבים (המשך)

סימני אתרוג המורכב

כתב במשנה ברורה (שם) ד' הבדלים בין אתרוג המורכב לאתרוג שאינו מורכב:

א. שהמורכב עוקצו בולט ושאינו מורכב עוקצו שוקע,

ב. המורכב קליפתו חלקה ושאינו מורכב קליפתו עשויה גבהים גבהים,

ג. המורכב קליפתו הלבנה דקה ושאינו מורכב קליפתו הלבנה עבה,

ד. המורכב גרעיניו שוכבים לרוחב הפרי ושאינו מורכב גרעיניו שוכבים לאורך הפרי.

והסמ"ע (ש"ת הב"ח שם) הוסיף עוד סימן, שהמורכב גרעיניו דקים וירוקים וגודלם שווה כמעט לעולם מה שאין כן האתרוג. ולמעשה כתב בש"ת חתם סופר (אר"ח סי' רז) שביום הראשון אין לסמוך על הסימנים הללו אלא צריך לדעת במסורת שאתרוג זה אינו מורכב, ולכן אין ליקח אתרוג אלא ממקום שברור שלא הרכיבו שם כגון אתרוגי יאנאווע (והם אתרוגי קאלעבריא שמקום גדולם בקאלעבריא ומקום עיר הנמל שמשם נשלחו נקרא יאנאווע), שמסורת בידינו מאבות אבותינו ורבותינו חכמי הצרפתים אשר מעולם יושבי מדינות אשכנז שיוצאים ידי חובה באתרוגים הבאים מיאנאווע, והן הנה הכשרים ואין צריך לשום סימן, (והוא הדין למקום אחר שמוחזק שאינו מורכב, משנ"ב שם), או על ידי כתב הכשר שמעיד שהאתרוג אינו מורכב. אך בשאר הימים אפשר לסמוך על הסימנים, וכן הביא במשנה ברורה (שם). ואם ידוע שהאתרוג אינו מורכב יכולים ליטלו גם אם אין בו סימנים אלו (ארבעת המינים למהדרין עמ' ער בשם הגר"נ קרליץ) כיון שעל ידי חומרי הריסוס המצויים כיום מצוי שצורת האתרוג משתנית גם אם אינו מורכב (שם).

מקומות המוחזקים לאינם מורכבים

הובאו לעיל דברי החתם סופר שכתב שמאז ומעולם הוחזקו אתרוגי יאנאווע שאינם מורכבים. ובש"ת בכורי שלמה (סי' כה) האריך הרבה בכל פרטי דיני אתרוג המורכב וכתב שהרה"צ מטשעכנאוו היה מברך רק על אתרוג הבא מיאנאווע. ובשער הכולל (לאווע, פל"ז סק"א) כתב שכיון שהאתרוגים באים ממדינות רחוקות ומתעסקים בהם הרבה ידים ואין המוכרם יודע בבירור מנין באו אלא שסומך על אחרים ועל ידי הוצאה מועטה יכולים לזייף חותם כשרות ולחתום בו על המון ארגזי אתרוגים מורכבים, לכן הנהיג בעל התניא להדר אחר אתרוגי יאנאווע (וראה בארוכה באוצר מנהגי חב"ד חג הסוכות עמ' רדע-רפג). ובמנהגי בעל החתם סופר (פ"ח אות ז) כתב שבכל שנה הידר החתם סופר אחר אתרוגי יאנאווע, אמנם בליקוטי ש"ת חתם סופר (סי' פ) כתב בנו בעל הכתב סופר שהמהדרין מן המהדרין טרחו להמציא להם אתרוגי יאנאווע ואינם שכיחים בפרשבורג וגם לחתם סופר לא היה בכל שנה אתרוג כזה. ובמנהגי בעלז (עמ' נז) וספר ביתו נאווה קודש (עמ' רעז-ח) כתב שלרה"ק מבעלזא היו ב' אתרוגים מיאנאווע ומארץ ישראל. ובש"ת נטיעה של שמחה (סי' כב) כתב שקבלה בליטא מפי הגר"א שמצוה מן המובחר לצאת באתרוגי קאלעבריא.

ולענין אתרוגי קורפו מארץ יון, הנה בשנת תק"ס לערך מחמת מלחמת הצרפתים שהיתה אז היה קשה להשיג אתרוגי יאנאווע, וגם נעקרו הרבה מגינות יאנאווע, ולכן התחילו להשתמש באתרוגי קורפו (ש"ת נפש חיה סי' ד). והחתם סופר (שם) כתב שאין ליטול אתרוגי קורפו כיון שאין להם מסורת. ובספר בית מאיר (סוף אר"ח) האריך בתשובה לדון בדבר כשרותם של אתרוגי קורפו, וכתב שיש בהם כל סימני אתרוג שאינו מורכב, אך מביא ששמע שבק"ק פיורדא חוששים להם שהם מורכבים ואין נוטלים אותם, וגם מראהם שונה משאר אתרוגים, ולכן משך ידו מליטלם. ובספר תירוש ויצהר (סי' מט) הביא מהרבה מגדולי הדור וביניהם הרה"ק מרוז'ין שאסרו ליטול אתרוגי קורפו. וכן נדפס מכתב מהרה"ק מרוז'ין בספר נר ישראל (ח"ב עמ' קכב) שתמך ידי הגאון ר' שלמה קלוגר במלחמתו לפסול אתרוגי קורפו, שהאריך בזה הגאון ר' שלמה קלוגר (ש"ת שנות חיים סי' עב, ש"ת קנאת סופרים דף טז ע"ב) והביא מגדולי הדור שפסלו. ובהלבנון (שנה יא מס' 39) הובא קול קורא מהגאון ר' יצחק אלחנן מקאוונא ועוד גדולי ליטא שפסלו את אתרוגי קורפו.

אתרוגים מורכבים (המשך)

אמנם כמה מגדולי פולין כתבו להכשיר אתרוגי קורפו מכמה טעמים. בשו"ת בית אפרים (סי' נו) האריך להכשירם ועיקר טענתו היא שגם אתרוגים מורכבים כשרים לברכה. והגה"ק מבוטשאטש (אשל אברהם תנינא סי' תרמח) כתב שמהדר אחר אתרוגי קורפו והביא מדברי הנודע ביהודה ובעל קדושת לוי שהכשירו אותם, וכתב שהוא מהדר אחריהם ליטול אתרוגי קורפו. וכן כתב בחידושי מהרא"ך (סי' תרמח) שהרבי מלובלין והמגיד מקוזניץ לקחו אתרוגי קורפו גם כשהיו אתרוגי יאנאווע בנמצא וכן נוהגים הרבה מגדולי ישראל במדינות פולין ורוסיה וגליציה. ובשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"א סי' קמד, רביעאה ח"ב סי' קכו וח"ז סי' מח) כתב שאתרוגי קורפו מוחזקים שאינם מורכבים. ובשו"ת והשיב משה (או"ח סי' כה) כתב שאתרוגי קורפו אין עליהם אלא חשש בעלמא, ולכן אם יכולים ליקח אתרוגים אחרים טוב יותר ליקח אחרים, אך אם אי אפשר לקחת אחרים יכולים לקחת אתרוגי קורפו ולברך עליהם. ובשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קכד) הביא מתשובות הרבה גדולים שהכשירו את אתרוגי קורפו. וכן האריך הגה"ק ר' גרשון חנוך מאיזביצא (במכתב הנדפס בכמה דפוסים בסוף ספרו סוד ישרים, ובשורון א עמ' לז) וכתב שאתרוגי קורפו אינם מורכבים ויש עליהם מסורת מימי בית ראשון, וראוי לכל החסידים ליטול אתרוגי קורפו ולא אתרוגי ארץ ישראל (וראה עוד שו"ת מנחת אלעזר ח"ו סי' עז, שו"ת משנת רבי אלעזר סי' טז, חיים וברכה אות קעב).

לענין אתרוגי ארץ ישראל, בשו"ת ישועות מלכו (סי' מו) כתב שהבית יוסף והרמ"ק והאריז"ל השתמשו באתרוגי ארץ ישראל, ובזמנן היו בחזקת בלתי מורכבים. ובעל נפש חיה הדפיס בשנת תרל"ז קונטרס שנדפס אחר כך בשו"ת נפש חיה (סי' א), ובו בירר שאתרוגי ארץ ישראל מהודרים יותר מאתרוגי קורפו כיון שעל אתרוגי קורפו יצא חשש שהם מורכבים ואתרוגי ארץ ישראל מוחזקים שאינם מורכבים. ועל כן כתב להלכה ולמעשה שכל מקום שיש אתרוג מארץ ישראל אין לברך על אתרוגי קורפו, ועל פסק זה חתמו מאה ועשרים רבנים מגדולי הדור ובראשם בעל הישועות מלכו והג"מ יחיאל מיכל אב"ד גאסטאנין ובעל התורת חסד ועוד. וכן הביא שם מכתב מבעל האמרי בינה שכבר גר אז בארץ ישראל והעיד על אתרוגי ארץ ישראל שאינם מורכבים, ומנה שם שמות הכפרים שבהם גדלים האתרוגים שאינם מורכבים. ובשו"ת בכורי שלמה (סי' מג) כתב שממה שמהר"ם אלשיך שכתב בארוכה בדבר האיסור להתשתמש באתרוגים מורכבים ואף על פי כן יצא ידי חובתו בארוגי ארץ ישראל, מוכח שידעו שאתרוגי ארץ ישראל אינם מורכבים. וכתב שבבואו לארץ ישראל שמע ששלחו שני תלמידי חכמים לחקור ולדרוש אחר אתרוגי ארץ ישראל וביררו שאינם מורכבים, ושהגאון ר' יצחק אייזיק חבר קיבל בשנתו האחרונה לחייו אתרוג מארץ ישראל ושמח מאוד עליו. ועוד האריך בכשרות אתרוגי ארץ ישראל שם (סי' כה עד סי' נב) שעד זמנו אתרוגי ארץ ישראל מוחזקים שאינם מורכבים, והביא תשובות לרוב מהרבה גדולים שכתבו שאתרוגי ארץ ישראל עדיפים על אתרוגי קורפו, והתשובות נכתבו משנת תרל"ז והלאה. והגאון ר' צבי יחזקאל מיכלזאהן בשו"ת תירוש ויצהר (סי' מט) האריך והביא דברי הרבה מגדולי דורו וגם את דברי הנפש חיה והבכורי שלמה הנ"ל, והביא עוד מדברי השפת אמת שאמר שאם אין סימנים באתרוגי קורפו יש לחוש מלברך עליו מחשש שמא מורכב הוא, ומצוה להדר אחר אתרוג מארץ ישראל אף אם אינו מהודר ביפיו אם הוא על פי דין כשר. וליקט שם מדברי גדולים נוספים שכתבו כן. וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' קנד).

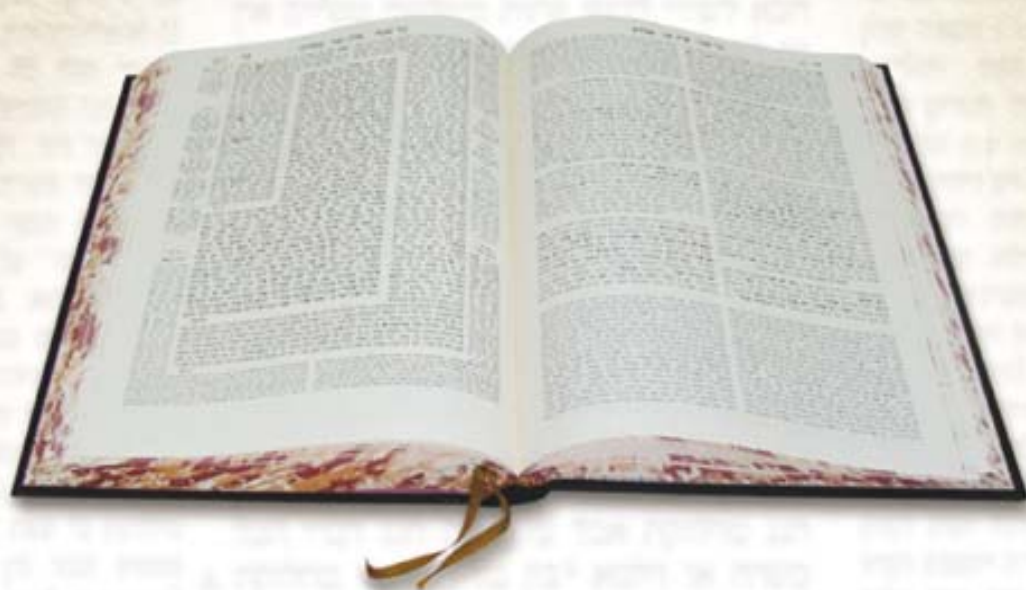
אך הגה"ק ר' גרשון חנוך מאיזביצא (במכתב הנ"ל) כתב שחדשים מקרוב באו שהתחילו לברך על אתרוגי ארץ ישראל, ומעולם לא היו מברכים עליהם כיון שהיו בחזקת מורכבים, כיון שרבות בשנים היתה ארץ ישראל שממה מאין ישראל יושב עליה ובמשך השנים מסתבר שהורכבו לפחות פעם אחת. אמנם בשו"ת אבני נזר (ח"מ סי' קטו) כתב שבשנים שהיתה ארץ ישראל שממה לא היה ענין לאף אחד להרכיב את האתרוגים כיון שלא היו מבני ישראל שהיו צריכים לקנות אותם, ומימות הבית יוסף היה ישוב של תלמידי חכמים בגליל ומאז אתרוגי הגליל מוחזקים שאינם מורכבים. וכן האריך בזה בקונטרס פרי עץ הדר (מרכוס, קראקא תר"ס). וכן כתב בשו"ת דברי יואל (יר"ד סי' צז אות יד עמ' שס) שרוב אתרוגי ארץ ישראל הם בחזקת מורכבים, והוסיף עוד שמחמת כן צריך להימנע מלקנות אתרוגי ארץ ישראל כיון שעל ידי שקונים אותם גורמים לחפשים שבארץ ישראל לעבור יותר ויותר על איסור הרכבת האילן, ודן שם גם בעיקר האיסור שיש בהוצאת אתרוגי ארץ ישראל לחוץ לארץ, והביא בשם אביו שלא הסכים כלל לאתרוגי ארץ ישראל.

לענין אתרוגי מרוקו, בשו"ת ישרי לב (חזן, איזמיר תר"ל, ערך אתרוג) הביא מסורת משה מגדולי מרוקו היושבים בארץ ישראל שהעידו על מסורת כשרות אתרוגי מרוקו ושלא יצא עליהם מעולם ערעור ופקפוק. ובבכורי יעקב (סי' תרמח) כתב שבשנת תריח קיבל ממרוקו אתרוג יפה ומהודר בכל מיני הידור וסימני כשרות שעוד לא ראה כמותו. ובזמננו יצא ערעור על אתרוגי מרוקו שהם מורכבים ושלכן אין בהם גרעינים, ויש מגדולי זמנינו שאסרו לקחתם. אך בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' נו) האריך להתירם, וכן נוטה דעת שו"ת שבט הלי (ח"ה סי' סה).

ולענין אתרוגי תימן כתב שבאבן ספיר (ח"ב עמ' עט) כתב שבמסעותיו בשנת תר"ט בארץ תימן בעיר עדן שעל שפת ים סוף מזרחה, ראה שגדלים שם אתרוגים הרבה וכשרים הם לנטילה ולברכה אצל יושבי הארץ ההיא.

וראה עוד מה שהאריך הגאון ר' גבריאל צינער להביא מדברי ספרים רבים בזה, ונדפס בקובץ אור ישראל (כט עמ' קסד-קפח, ל עמ' קסט-קצד).

בוא ותפתח דף חדש...

מת'בתא

מהיום גם אתה יכול לקבוע עיתים לתורה עם המת'בתא - הגמרא המבוארת, הנוחה והפשוטה ביותר ללימוד עצמי או בחברותא.

מבצע לחגים בלבד!

הצטרף לאלפי המנויים, לומדי הדף היומי, שכבר קיבלו את מסכת סוכה הכוללת תמונות צבע להמחשה, עד פתח ביתם. מחיר מנוי החל מ- 17 ש"ח לחוברת ועד 65 ש"ח לגמרא מפוארת. שי מהודר לכל רוכש!

חוברת דוגמא תשלח
לכל דורש, חינם!

מוקד מנויים: 1-800-22-55-66
מת'בתא, אתה מבין מה שאתה לומד!

